

СТРАНИЦИ ОТ МИНАЛОТО – ВТОРА ЧАСТ

Фердинанда СТЕФАНОВА СТРИГАЧЕВА

Abstract. "Pages from the past" are recollections written in 1970's by Ferdinanda - Venka Stefanova Strigacheva (1897-1976). A large period of time after 1910 is covered. She was born in the village of Targovishte, Belogradchik region. She graduated from the Secondary School for Girls in Vidin. Then she became a teacher. Later she studied agronomy in Wien and Berlin. Ferdinanda Strigacheva was an active and influential communist. However, when the communists became in power in Bulgaria in the autumn of 1944, she left aside from the policy disappointed from the actions of the Bulgarian Communist Party; nevertheless, Strigacheva kept her loyalty to the Party and beliefs into the communism. Strigacheva's son D-r Atanas Strigachev and his son D-r Anton Strigachev prepared the text for publishing, mainly with changing the spelling into the modern one.

Keywords: memoirs, Targovishte, Belogradchik, Sofia, Wien, student, agronomy, communism, communists

---

В София

През есента на 1920 година заминах за София и се записах във Физико-математическия факултет на Софийския университет. Като

прекрачих прага на университета стори ми се, че влизам като в някоя светиня. Проф. Бончев, разбрал, че съм от Белоградчишко, ме покани в кабинета си и започна да ме разпитва за Рабишката пещера Магура, която имал голямо желание да види, но поради трудните превозни средства на времето не е могъл да посети.

Фердинанда (Венка) Стефанова - Стригачева (1897-1976)

В София срещнах големи трудности в намиране на квартира и по неволя трябваше да живея известно време заедно в една стая с осемдесетгодишна баба в Ючбунар. Първата ми работа извън университета бе да се свържа с партийната организация в Ючбунар, секретар на която тогава бе известният Вълчо Иванов, който бе зверски убит след Септемврийските събития през 1923 година. Тук членувах също и братът и сестрата на Георги Димитров – Елена и Тодорчо Димитрови, Таня Анчева, Иван Григоров, Вълко Червенков, Трайчо Костов и други. Под ръководството на Вълчо Иванов започнахме агитационната работа сред младежите в крайните квартали на Ючбунар. Той ни подготвяше и за бъдещата нелегална работа в партията. Цяла зима редовно посещавах организационните и просветни събрания, на които изнасяха сказки видни оратори. Георги Бакалов бе любимият ни лектор и през тази зима той изнесе няколко сказки по ораторско изкуство. Идваше по някой път и жената на Георги Димитров – Любица Димитрова, която също ни бе любимия ораторка. Често посещавах и работническия клуб на ул. “Св. Кирил и Методий”, където се запознах със скромната баба Вела Благоева, която дотогава познавах само по романа ѝ “Процесът”. Също така се сблизих и с Ана Маймункова и Райна Кандева. Те бяха ръководителките на женското дружество към комунистическата партия, чийто орган бе в. “Равенство”. Този вестник ни даваха на нас по-младите, да го разпространяваме между студентките в университета. Пласментът му обаче вървеше много трудно, защото висшите учебни заведения тогава бяха достъпни само за дъщерите и синовете на буржоазията. Малцина бяха такива момичета от народа като мен, които по една или друга причина бяха прекрачили прага на университета. Студентките дори ни подиграваха и ни се надсмиваха, когато им предлагаме вестника.

През пролетта бе запален клубът на ул. “Св. Кирил и Методий” и някои наивни другари си помислиха, че е настъпил момент за революция. Буйният Вълко Червенков тичаше гологлав из улиците и се

саморазправяше с полицаите. Не минаваше демонстрация той да не бъде арестуван, защото винаги влизаше в излишни разправии с полицията, за което често го мъмреше Вълчо Иванов. А Трайчо Костов правеше впечатление на разумен и стабилен човек и затова впоследствие никак не можах да повярвам, че той е "враг на народа". Още тук искам да кажа, че една от причините за провала на "комунизма" е в това, че не се даваше път на умните и разумни другари, а се наложиха авантюристи, продажници и всякакви недостойни елементи.

На 7 ноември 1920 година комунистическата партия свика голям митинг по случай годишнината от Октомврийската революция. Събра се работничеството и прогресивната интелигенция на цяла София пред театър "Ренесанс" - море от народ. Министър на полицията бе широкият социалист Пастухов, който се опита да разпръсне демонстрацията с конни стражари. Възседналите на коне полицаи биеха отгоре демонстрантите с големи бичове, които се увиваха около главите им, но конете вдигаха предните си крака, за да не стъпчат хората. Конете излязоха по-милостиви от полицаите.

Във Виена и Берлин

След Първата световна война някогашната велика Австро-унгарска империя се разпадна и в новата Австрия настъпи страшна стопанска криза с обезценяване на кроната, която катастрофално спадаше всеки ден. Това правеше живота за чужденците по-евтин, защото чуждите пари в Австрия бяха по-скъпи, което даде възможност на много български студенти от средното съсловие, между които бях и аз, да заминат за Виена и да продължат образованието си.

Пътувах сама като взех адресите само на двамата ми братовчеди Ангел Василев от с. Протопопинци и Никола Недялков от Видин. Във влака имаше още много други студенти от различни краища на България, но от нашия край бях само аз. Пътувахме през Югославия с експреса, който

правеше голям престой в Белград. И понеже след войната още не бяхме в добри отношения със сърбите, на мъжете не разрешиха да слизат от влака, а за жените бе свободно, затова реших да слеза и разгледам Белград сама, въпреки настояването на моите спътници да не слизам, за да не ми се случи някаква неприятност.

От гарата отидох чак на другия край на Белград и седнах на една пейка в крайдунавската градина, която се намираше на високия бряг на Дунав, точно срещу Земун. Място прекрасно, но градината не бе добре подредена. Не се страхувах, че съм сама, защото поради близостта ни със Сърбия, нашият и техният говор бяха сходни и не се чувствах като в чужда държава. Това бе времето непосредствено след смъртта на крал Петър и целият град бе потънал в траур.

Всичко ми се виждаше интересно и не усетих как са изминали няколко часа. Тръгнах бързо обратно, обаче съм тръгнала не по улицата, която води за гарата. Когато попитах, всеки свиваше рамене и не разбираше думата “гара”. Сега вече ме обзе страх. Само момиче в чужда държава, с пари само колкото за пътни разноски, а малко време оставаше до тръгването на влака. Най-после се намери един човек, който ме разбра, че търся “станицата” и ми посочи отсрещния ъгъл, зад който се издигаше Белградската гара. Направи ми впечатление, че площадът около гарата съвсем не бе подреден – стоварени безразборно камъни и греди, а на тях бяха насядали окъсани хамали и цигани. Бързо се отправих към паспортното бюро, за да си взема заложения паспорт, и оттам, запъхтяна, се качих на влака. Вагонът бях добре запомнила.

Сутринта влакът осъмна сред сивите унгарски степи. Потънали в дрезгавина, те ми се видяха толкова интересни, че не можах да се откъсна от прозореца. Комасираните земеделски стопанства, правилно очертаните парцели засилиха още повече желанието ми да следвам агрономство, за което отдавна си мечтаех.

Когато пристигнахме във Виена, настанихме се в хотел “Белведере”

до самата гара, където хубаво ни “одраха”. Това бил скъп хотел, където отседнали само богати чужденци търговци.

Хотел „Белведере“

Записах се да следвам агрономство, въпреки желанието на майка ми да уча медицина. Тази печалбарска професия никога не ме е привличала. Физиката, която започнах да уча в София, ми се видя отвлечена наука без голямо практическо приложение по онова време. Като селско момиче, отраснало по нивите и лозята, обичах земеделието. Институтът за земеделие “Боденкултур” имаше три отдела – агрономство, лесничейство и водно инженерство. Сградата се намирал край великолепния “Турски парк” (Туркешанцпарк) в XVIII Бецирк – квартал на Виена. Върху каменните стълбове на входните врати имаше изобразен полумесец, за да се помни от поколенията, че тук през 1672 година до самата Виена са били разбити турците и завинаги прогонени. Паркът е построен по английски тип – без много цветни лехи, а повечето дървета, езера, скали и водопади. Пътят ми за института минаваше край малко хубаво водопадче, чиито води

се провираха между сиви скали, обрасли с шипки и храсти. Много обичах да сядам край него, защото неговият шум ми напомняше за ромона на водопада, който караше малката селска воденичка срещу бацината ми къща. И понеже три години не бях се връщала в България, тъгата ми по родината беше голяма.

Свидѣтелство за отписване
на редовна студентка

Госпожица *Фердинанда Стефанова*
родомъ отъ с. *Търговище*, поддани на *България*
била записана отъ *Зимто* полугодие на учебната
1920/1921 година за редовна студентка въ *Физико-математическия* факултетъ на университета (бр. *2026* на факултет.
книга и бр. *17694* на университет. албумъ).

Като такъва тѣ е слѣдвали, съгласно съ своята студентска книжка, слѣднитѣ записани отъ нея прѣподавания:

Прѣподавания	Прѣподаватели	Семини часове	Бѣлѣжки за полугодията и изпититѣ
<i>Зимто полугодие на учеб. 1920/21 год.</i>			
<i>Диференциално и интегрално</i>	<i>А. Саканов</i>	<i>3</i>	<i>полугодие се записва</i>
<i>Математическа геометрия</i>	<i>Д. Миданков</i>	<i>2</i>	
<i>Математика алгебра, Геометрия</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>4</i>	
<i>Метеорология</i>	<i>Р. Райнов</i>	<i>4</i>	
<i>Историческата физика</i>	<i>А. Христова</i>	<i>4</i>	
<i>Упражнения по аналитична геометрия</i>	<i>Д. Миданков</i>	<i>2</i>	
<i>Упражнения по диференциално и интегрално</i>	<i>А. Саканов</i>	<i>3</i>	
<i>Упражнения по висша алгебра</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>2</i>	
<i>Упражнения по метеорология</i>	<i>Р. Райнов</i>	<i>1</i>	
<i>Фронтални упражнения</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>2</i>	
<i>Летно полугодие на учеб. 1920/21 год.</i>			
<i>Диференциално и интегрално</i>	<i>А. Саканов</i>	<i>3</i>	<i>полугодие се записва</i>
<i>Математическа геометрия в равнина</i>	<i>Д. Миданков</i>	<i>3</i>	
<i>Математика алгебра, Геометрия</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>4</i>	
<i>Метеорология</i>	<i>Р. Райнов</i>	<i>3</i>	
<i>Историческата физика</i>	<i>А. Христова</i>	<i>4</i>	
<i>Упражнения по аналитична геометрия</i>	<i>Д. Миданков</i>	<i>2</i>	
<i>Упражнения по диференциално и интегрално</i>	<i>А. Саканов</i>	<i>3</i>	
<i>Упражнения по висша алгебра</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>2</i>	
<i>Упражнения по метеорология</i>	<i>Р. Райнов</i>	<i>1</i>	
<i>Фронтални упражнения</i>	<i>А. Иванов</i>	<i>2</i>	

Напускане на Физико-математическия факултет

Институт за земеделие „Боденкултур“

Турският парк - Туркешанцпарк

След като пристигнах и се записах, нямаше смисъл да посещавам лекции, тъй като не знаех немски език. В гимназията бях учила френски. Поради това двамата ми братовчеди ме заведоха в едно предградие на Виена – Мьодлинг, и ме настаниха в евтин чешки хотел, защото във Виена трудно се намираха квартири поради големия наплив на студенти чужденци. Привечер братовчедите ми си заминаха обратно за Виена, и аз ги изпратих до гарата, като смятах, че добре съм запомнила хотела и улицата, водеща към него. Обаче и тук ми се случи същата неприятност, както в Белград. Сбърках улицата. Името на хотела добре запомних, но като не знаех езика, не можех никого да попитам, а докато се лутах от улица в улица, припадна гъста есенна мъгла и започна да ръми дъжд, а все още не можах да си намеря хотела. По едно време се озовах край една малка рекичка, върху която бе построено малко кокетно мостче. Отсреща бяха красиви вили и от там долитаха звуци на пиано. Завидех на тези хора, че са у дома си. Спомних си добре, че по пътя за моя хотел не се минава по мост и река, значи тръгнала съм в обратна посока. Дълго време стоях, подпряна на това мостче, умислена и уплашена, гледах мътните води на реката и ме обзе ужас. Чужда страна, чужди хора, език не зная, а нощта все по-бързо настъпваше. Дъждът се засили и започнах да треперя от студ. Най-после реших да тръгна в противоположна посока, с намерение цяла нощ да се скитам из улиците докато се разсъмне и намеря хотела. Обаче недалеч от мостчето пред мен се изпречи едно малко параклисче с разпятието Христово, каквито се срещат често на запад по кръстопътищата. Изведнъж си спомних, че през деня на отиване към хотела с братовчедите ми минахме край този параклис. А недалеч зад него се издигаше хотелът, който веднага познах. Поздравих с “Добър вечер” по чешки хотелиерката, една дебела и симпатична чехкиня, и бързо се отправих към стаята си.

Но за мен и тази нощ не бе лека. Едва бях заспала дълбоко страшно уморена от лутането из непознати места, изведнъж чух някакъв тайнствен

шум под прозореца на моята стая, който непрекъснато се повтаряше. В хотела бе всичко утихнало и мен ме беше срам да викам. Какви ли не страшни мисли ми минаха през главата! Спомних си всичко, каквото бях чела в сензационните романи за хотелски стаи с тайни входи, и не смеех да се помръдна в леглото си, а завита през глава, само чаках кога по-скоро ще се разсъмне. Призори започнаха да хлопат вратите на съседните стаи и чух гласът на хотелиерката, която пожелаваше “Добър път” на заминаващите си клиенти и ги канеше пак да заповядат в нейния хотел. Тогава чак се успокоих. Погледнах през прозореца и видях, че дъждът бе престанал и облаците се разпръснали, а под самия прозорец имаше барака с ламаринен покрив отгоре. До бараката се издигаше стара липа, чийто листа непрекъснато се ронеха върху покрива и издаваха този шум, който ме накара цяла нощ да треперя.

В това предградие на Виена с красива околност прекарах два-три месеца, за да уча немски език под ръководството на Гаврийски. Във Виена ходех само по веднъж седмично в търговската кантора на братя Бехчет. Тръгнах за Виена с две хиляди лева, които трябваше да разменя в София в австрийски крони, обаче другарят Бельо Георгиев, зет на моята приятелка Мика Главчева, ме посъветва да не разменям парите си в крони, защото тогава кроната катастрофално спаднаше, и ме заведе в частната банка на братя Бехчет, където си внесох парите. Те ми дадоха крони колкото за път, а за остатъка ми връчиха писмо до тяхната кантора във Виена. Братя Бехчет, макар и капиталисти, но понеже бяха и наши другари, излязоха много честни и добри хора. И във Виена не ми размениха всичките левове наведнъж в крони, а всяка седмица ходех да ми сменят по няколко лева и така благодарение на тези наши другари можах да изкарам с две хиляди лева чак до януари и винаги имах пари за харчене. Това ми даде възможност да си намеря квартира във Виена близо до Боденкултур при един висш военен пенсионер. Хазайката, млада и хубава жена, по цели нощи скиташе из Тюркеншанцпарк със студенти, мои колеги. В тази

квартира прекарах само няколко месеца, защото през лятото хазаите заминаха на курорт в Тирол като целия си апартамент дадоха под наем на някакъв турски бей, а той пристигна с целия си харем. Хазаите не искаха да ме изпъдят, но боят в никой случай не се съгласяваше да остана в апартамента, затова се отнесохме до жилищния съд, който реши аз да си изляза, но боят се задължаваше да ми плаща хотела, докато си намеря квартира. Според тогавашните социалдемократически закони той ми плати хотела за две седмици.

Настаних в хотел до самия Тюркешанцпарк. В същия хотел квартируваше и другарката на Петър Искров, който тогава редактираше “Младежка искра”. Често пъти с другарката на Искров – Стоянка вечер заключвахме в стаята на хотела неколкмесечното им бебе Роска и отивахме на партийни събрания. И сега се учудвам на спокойствието на тая майка. Тук често ни идваше на гости сестрата на поета Полянов – Рада, която бе дошла да специализира правните науки. През есента Стоянка замина с Петър Искров за Съветския съюз, а Рада – за България, и аз се настаних в нейната квартира, където останах да живея до края на следването си. През тази квартира са минали много български емигранти на път за Съветския съюз. Хазайката ми бе прогресивна, умна и много добра жена и винаги когато идваха при мен емигранти, тя ме приемаше да спя на дивана в нейната стая, а моята отстъпвах на емигрантите. Къщата се намирал в буржоазния квартал. Наблизо започваха хубавите Виенски гори, засадани от някогашните графове. Тук нямаше никакви фабрики и заводи, нито шумни трамваи. Минаваше само една трамвайна линия, по която през лятото прекарваха деца – летовници и често сутрин бях събудена от техните песни. Стаичката ми бе малка, но с всички удобства. Имах си и радио със слушалки в леглото, за каквото в България няхах и представа. Около къщата имаше градинка със стъклена беседка, в която през лятото учех за изпити, а през 1924 година в нея укривах емигрантите Живко Кръчмарски и Крум Бъчваров.

Понеже хазайката ми позволяваше да се ползвам и от кухнята ѝ преживях по-икономично и винаги имах пари на да ходя на излети, театри и концерти. С другарката Соня Пляшкич от Войводина бяхме редовни посетителки на неделните концерти в Концертхауз и Музикферайнзал, където гостуваха прочути музиканти.

Концерхауз във Виена

През лятото на 1922 година си подготвих първия изпит по физика и го взех с много добър успех. Но през тази зима ми се случи една голяма неприятност, която щеше да обърка съвсем следването ми. Една сутрин, отивайки на лекции, видях група немски студенти, облечени в средновековни облекла обкръжили института и не позволяват на студентите да отиват на лекции. Правеха стачка против химика проф. Цайзел. Исаха да го изпъдят, защото бил евреин. Това бе времето на зараждащия се фашизъм в Западна Европа. Пред група студенти българи и немци аз се изказах в полза на този способен и добър стар професор. Той беше толкова скромнен, че веднъж след лекцията си ни помоли зимно време

да не го поздравяваме, защото му било студено на главата, когато трябваше да ни свали шапка. Немските студенти не одобрили моите изказвания. Засегнала се тяхната национална гордост, че съм изтъкнала еврейин като най-добрия и способен професор и решили да действуват пред ректората да бъде изключена. И един ден, както четях в библиотеката, извика ме председателят на българското национално дружество “Отец Паисий” инж. Загорев да ми съобщи тяхното решение. Останах като гръмната! Инж. Загорев, макар че много добре познаваше моите леви убеждения, се застъпи за мен без дори да го моля. Определи ми ден, когато двамата с него, облечени официално, защото немците много държат на официалността се явихме пред председателя на немската фашистка организация. Той ни прие много строго, но с характерната немска учтивост. След кратки обяснения от наша страна за сторената от мен “грешка” бях извинена и то само заради това, че съм била жена. Ако съм била мъж, заяви председателят на фашистите, щели да ми обявят дуел.

Есента на 1922 година настъпи инфлация и в Германия и много наши студенти започнаха да напускат Виена и да отиват в Берлин, защото с обезценяване на немската марка животът за чужденците бе станал там по-евтин в сравнение с Виена. Братовчедът ми Никола Недялков тръгна за Дрезден да довърши ветеринарна медицина, а пък аз реших да замина за Берлин, където само преди няколко месеца бе заминала моята приятелка от Пловдив другарката Недялка Воденичарова. С братовчедата си Кольо пътувахме заедно до Лайпциг и се разделихме. Той замина за Дрезден, а аз продължих за Берлин, като имах само адреса на Недялка Воденичарова. След дълги лутания из Берлин я намерих и останах при нея на квартира, докато си уредя въпроса относно прехвърлянето ми от Виена в Берлинския агрономически факултет. След като проучих въпроса оказа се, че има различия в програмата им. Във Виена са застъпени повече теоретични предмети, а в Берлинския агрономически факултет повече практически. Не ми признаха и положените във Виена изпити, тъй като не влизали в тяхната

програма, и реших отново да се върна обратно, още повече че във Виена всичко бе по-приятно и хората по-приветливи.

Събирачки на класове, 1857 г. – Жан-Франсоа Миле¹⁾

Хубавата есен през 1922 година ми даде възможност заедно с Недялка да обиколим почти всички музеи, изложби и театри и да се запознаем с германската култура. Направи ми впечатление, че виенските музеи превъзхождат берлинските, но и тук видяхме доста интересни неща. Пътуваш с трамвай и навлизаш в гора от иглолистни и широколистни дървета и ти се струва, че това е краят на града. Изведнъж обаче пред се изпречват отново грамадните здания на германската столица. Беше вече късна есен, когато посетихме една художествена изложба. Първата картина, върху която се спряха погледите ни, изобразяваше светкавица предадена толкова естествено, че човек не може спокойно да стои пред

картината, защото ти се струва, че всеки момент след светкавицата ще последва и гръм. Името на художника не си спомням. Минахме в съседната зала, където бяха изложени картините на художника Миле, доколкото си спомням “Класосъбирачки” и “Жътварки”. Картините бяха нарисувани в естествена големина. И всичките картини бяха нарисувани така естествено и така майсторски, че те пренасят на поле, осяано с жътварки както в нашата слънчева България.

Другарката Недялка бе свързана с партията в Берлин и се беше сближила с една жена на средна възраст, отговорничка на партията по женска линия и ме запозна нея. Грешат тези, които мислят, че германците са негостоприемен народ. Често тази другарка ни канеше на гости и винаги ни свиреше нещо на малкото си пиано. Тя ни заведе на гроба на Роза Люксембург на края на гробища в отделен парцел заедно с гробовете на други другари. Там заварихме група работници, дошли на поклонение, които носеха червени рози и украсяваха гробовете.

Тук са погребани Карл Либкнехт и Роза Люксембург

На връщане влакът се носеше през мочурливи полета, а аз все още бях под впечатление на това, което видях в Берлин. Блестящи витрини, уредени градини, хубави изложби, но отведнъж погледът ми се спря върху тълпи жени с торби, които събират нещо по земята. Помислих си, че събират картофи, и попитах жената, която седеше до мен. "Това са купища смет, изкарвани от Берлин, и бедните жени от крайните квартали ровят да съберат остатъци, за да се нахранят и облекат. Това са прелестите на капиталистическия свят" - ми отговори тя .

Виенската комунистическа група

При тогавашния подем на комунистическото движение и масовото заминаване на наши студенти на Запад се създадоха комунистически организации във всички градове на Австрия, където имаше висши учебни заведения - Инсбург, Грац и Виена. Виенската организация по своята многочисленост и стегнатост превъзхождаше организациите в Грац и Инсбург. След близо половин век оттогава в паметта ми са останали запечатани другарите нейни основатели и активни дейци: Богдан Гъбев, Стефан Тодоров, Илия Калчев, Никола Савов, Иван Доганов, Георги Попов, Вера Несторова, Георги Малев, Борис Първанов, Борис Вrabчевски, братя Пенчеви, Неделчо Пенчев и други. Групата бе съставена от партийни и непартийни членове и отначало дейността ѝ имаше чисто просветен характер. Изнасяхме научни сказки, предприемахме излети в околностите на виенските гори, работехме сред студентството с цел да го неутрализираме и да попречим да се организират в буржоазното студентско дружество "Отец Паисий". Всяка седмица изнасяхме по един научен доклад и често пъти до сред нощ разисквахме по него. Първият ми доклад пред групата бе "Изкуство и социализъм", който завърших с думите:

*В това царство кърваво, развратно, царство на подлост,
мизерия и теглила няма място за волна песен, няма място за*

истинско изкуство.

Вторият ми доклад беше за колхозите и совхозите в Съветския съюз.

Групата ни поддържаше връзки и с другите братски партии на югославяните, немците и чехите. Събранията си правехме в кафене “Щраус”, а след това в малката гостилничка на господин Майер. Всички с нетърпение очаквахме насроченото събрание, защото там отивахме както за марксистическа просвета, така също и да чуем някои новини от България, или ако някой е закъсал за пари, да намери назаем. Изобщо живеехме много задружно, не само като другари, но и като братя. Спомням си как всички се разтичахме да съберем пари за настаняването в болницата на една болна другарка. Преотстъпвахме си квартири, другарите си заемаха черни официални костюми за изпит, защото там изпитите се провеждаха строго официално – професори и студенти, облечени всички в официални костюми и в тържествената зала, украсена с бюста на императора Франц Йосиф.

През лятото събранията правехме на открито из високите гори като Винервалд и Леополдсберг близо до Виена. В тези гори правителството на социалдемократите бе построили летовища за деца и почивни домове за работници, но когато всичко това е било показано на един чужденец виден деец от революционното движение, той им отговорил, че те са построили хубави сгради, но в чуждо землище. Без пролетарска диктатура всичко това ще им бъде отнето. Събитията през 1934 година потвърдиха верността на неговото изказване.

По едно време се взе решение всички членове на нашата студентска организация, които са били членове на партията в България, да се запишат в Австрийската комунистическа партия. Записах се и аз в VIII квартал. Секретар на организацията бе др. Ландау. Тогава Австрийската комунистическа партия беше много слаба, защото работниците бяха под силното влияние на социалдемократите, а жените под влияние на християн-социалистическата партия. Като член на партията бе ми

възложена агитационна работа в една малка вафлена фабрика в нашия квартал.

През лятото на 1923 година устройхме интернационална среща между братските комунистически партии. Така в Чехия, близо до границата в градчето Нохенау се събрахме българи, чехи, немци и югославяни, и на тази среща говориха видни оратори от всички народности.

Всяка година на Ботевия ден устройвахме излети из виенските гори и изнасяхме литературно-музикална програма под ръководството на др. Веселинов, на която присъствуваха и другари чехи, немци и югославяни. Животът ни до Септемврийските събития бе весел и безгрижен, но станалите събития през 1923 година туриха край на това безгрижие и пред нас, членовете на партията, се поставиха трудни задачи. През нашата организация са минали много видни дейци от революционното ни движение, които допринесоха за идейната ни издигане, като Христо Михайлов, Петър Искров, Сава Гановски, Георгица Карастоянова, Хаим Пизанти, Живко Кръчмарски, Иван Винаров и други. Всички другари минаваха и си отминаваха временно, но стълб на Виенската комунистическа организация бяха другарите Илия Калчев, Никола Савов, Стефан Тодоров, Иван Доганов и Георги Попов.

Стефан Тодоров от с. Бреница, Белослатинско бе умен и може би най-просветеният марксист в групата. Той беше всестранно развита личност и се интересуваше както от политика, така и от наука, изкуство и музика. Вземаше думата след като всички се изкажат, за да направи обобщение на изказванията. Разрешаваше всички спорни въпроси в групата и от личен характер. Ако някой закъсаше с изпитите си, той намираще начин да му се помогне. Въобще всички за всичко се отнасяхме до него - за съвети и съдействие и затова го бяхме нарекли "кмета". Прекрасен човек и великолепен другар, пълен с идеализъм и борчески ентузиазъм, той не можа да доживее до Девети септември, защото бе най-

жестоко убит някъде из чешките затвори, където бе изпратен на отговорна партийна работа.

Никола Савов от Карловско също бе незаменим другар. И той не обичаше много да говори, но каквато и работа да му се възложеше, без протести и много умувания ще я изпълни. Напълно делови човек. Завършихме с него заедно агрономство в Боденкултур. След Девети септември станал член във Висшия стопански съвет и при служебно пътуване загинал в автомобилна катастрофа.

Септемврийските събития

На 24 септември 1923 година вестниците във Виена оповестиха народното въстание в България. Всички наши другари се събрахме в малката гостилничка на хер Майер да споделим радостта си и да се информираме по-добре за хода на събитията. Всички до един се събрахме като мобилизирани. Студентите от противния лагер се бяха много изплашили, а нашето въодушевление бе голямо. Всички се надпреварвахме да разправяме кой какво е прочел или чул да се говори. Повдигна се и въпросът за завръщането ни в България и за паричните затруднения в случай, че тръгнем, защото повечето от нас очакваха да получат пари, изпратени по студенти, които през ваканцията си бяха заминали за България. Един другар дори стана да преброи колко души разполагат в момента с пари. Току-що бях си купила ново зимно палто и казах, че ако го продам на вехто в някой оказионен магазин, ще мога и аз да замина. Като чуха това, някои другари - бивши запасни офицери, се нахвърлиха върху мен да им дам тези пари, та те да заминат вместо мен, защото като бойци те ще бъдат по-полезни за делото, отколкото една жена. Но др. Тодоров каза, че не бива да се подценява ролята на жената в революционните борби, и че не сме ние, които ще определим кой, кога и как ще трябва да замине. Той държеше връзка с Коминтерна и обеща още на другия ден да отнесе там въпроса. "А сега, другари, - каза той - нека

мирно и тихо да се разотидем и след два дни пак по това време отново да се съберем”, и ни предупреди да бъдем въздържани "пред боговете", за което някои напразно го обвиниха в страхливост.

Всички се разотидохме и с нетърпение очаквахме следващото събрание с надежда да чуем още по-радостни новини. Обаче само след два-три дни вестниците писаха за страшния погром на въстанието и за кървавите зверства по заповед на Александър Цанков. От Коминтерна последва нареждане никой да не заминава за България, а да бъдем готови да посрещаме разбитите въстаници, които масово емигрират в Югославия, откъдето някои от тях щели да бъдат прехвърлени в Съветския съюз. Предишната ни радост се замени с отчаяние и никой вече не мислеше нито за изпити, нито за лекции.

По нареждане на Коминтерна се образува Помощен комитет за събиране на помощи за българските емигранти. В него влизаха Соня Пляшкич, студентка по медицина от Войводина, Живкович от Югославия, също студент по медицина, и други. А пък мен, като българка, ме избраха за председателка на комитета.

На мен и нито на другарите ми виенски студенти тогава и през ума не е минало, че ще дойдат други времена, и емигрантите ще имат различни съдби. Повечето от тях като Живко Кръчмарски и Крум Бъчваров станаха жертви на сталинския терор. След време други като Вълко Червенков диктаторски ще управляват страната така, че и от яловите крави ще събират наряд мляко...и ще отчаят селяните. А за вожда ще издигнат мавзолей в центъра на София - нещо противно и несъвместимо с нашите разбирания.

Започнахме да събираме пари и дрехи. Най-щедро се отзоваха югославските студенти, защото имаха двойно по-скъпа валута и бяха по-добре облечени от нас. Другарят Живкович ми носеше всеки ден по някоя съвършено нова горна риза, но винаги бяха непрани. Затова ми се налагаше да ги пропирам. На тавана на хазаите имаше винаги простряна риза, готова

да се облече от пристигнал нов емигрант. Пак по инициатива на Коминтерна във Виена в най-голямата зала се изнесе концерт в полза на българските емигранти, на който бяха поканени да вземат участие видни певци и цигулари. Концертът бе посетен масово от работничеството във Виена – социалдемократи, комунисти, християн-социалисти. Цялата зала бе препълнена с народ, затова ние българите взехме правостоящи билети. Концертът се откри с химна “Вий жертва паднахте в неравна борба”. Всички в залата станаха на крака и мълчаливо наведоха глави, а някои от нас, българите, се и разплакахме. Това бе един величествен момент, който не мога да забравя през целия си живот.

Артистите изнесоха безплатно с голямо въодушевление подходяща програма. Накрая един работник поднесе на артистите цял сноп от червени цветя с думите:

“Да живеят червените артисти!”

Думите му бяха придружени с гръмки ръкопляскания.

Положението на нашите емигранти в Югославия беше тежко. Имаше жени и деца на избити другари, други бяха се разболели, трети пък трябваше да заминат за Съветския съюз, за да се подготвят за нелегална работа и да се върнат обратно в България. Прехвърлянето на емигрантите бе тежка и отговорна задача. С нея бе натоварен другарят Илия Калчев от Видин, студент по медицина, бивш офицер, който се справи блестящо с възложената му работа без никакъв провал. Неговият канал за превеждане на емигрантите бе през Марибор на границата между Югославия и Австрия. В Зайчар по това време бе емигрирала и сестрата на др. Калчев – Севастица и на нея беше възложено да снабди водачите с бинокъл, който им бил необходим за преминаването на границата. И понеже нямали пари да купят бинокъл, решено било да откраднат от някъде. Наши другари завели Севастица Калчева уж като голяма познавачка да гледа на кафе в едно богато семейство, за което знаели, че има бинокъл. Лично тя ми разказваше после: “Трябваше да го открадна. И аз, която до този момент

не бях посягала дори на чужда игла, сега в чужда държава да крада бинокъл, и то пред очите на самите стопани!” Смущението ѝ било голямо, но все пак успяла да го смушка в чантата си, обаче толкова се била смутила, че на тръгване едва не изпуснала чантата си от страх.

И така другарят Илия Калчев заряза и лекциите и изпитите си и през 1924 година цяла зима това му беше работата – да превежда нашите емигранти от Югославия. От вътрешността на Югославия до Марибор емигрантите са пътували с влак до границата. Границата са минавали пеша без паспорт, водени от Илия, и след това отново се качвали на влака, но разпределени на малки групи във всички купета, за да не бъдат заподозрени. Във Виена ги посрещаме и разпределяхме по квартири. Стефан Тодоров и Никола Савов обикаляха учебните заведения да търсят наши другари да настаняват емигрантите.

Един ден получих бележка да замина веднага за Каленберг – малко градче на Дунава близо до Виена. В бележката бе посочен и адресът на едно кафене, в което ме чакали група емигранти, а също така ми бяха дадени и няколко адреса, на които трябваше да ги разквартирувам. След дълго скитане из Каленберг намерих посоченото кафене и не бе трудно да позная моите съотечественици по измъчения им вид, окъсаната външност и клюмналите им от умора глави. Представих се пред съдържателя на кафенето като българска студентка, а тях като изпаднали градинари, чиито градини пострадали от градушка и сега се връщат обратно за България. Заведох ги късно вечерта във Виена и там от квартира на квартира ги разпределих, като въздъхнах от облекчение, че успешно съм се справила с възложената ми партийна задача. Бе доста късно вечерта, когато се прибрах в квартирата си с намерение веднага да легна, защото се чувствавах много уморена от напрежение. Но още при отварянето на вратата видях други двама, също така окъсани и жалки, седнали на разстояние от масата ми с клюмнали глави. Щом влязох, те радостно скочиха и чак тогава ги позная. Това бяха Крум Бъчваров от Видин и Живко Кръчмарски от с. Белотинци.

Радост и смущение за момент ме обзеха при мисълта къде ще ги настаня за спане. Колебливо влязох в стаята на хазайката, която до късно вечерта обичаше да чете, и ѝ описах положението. Пред нея нищо не скрих, а ѝ казах истината, че това са български емигранти, прогонени от своята родина заради политическите им убеждения и останали без хляб и подслон. Трогната от тяхната участ, добрата фрау Новотни веднага ми предложи за спане нейния диван, на който тя си почиваше през деня, а тях сложих да спят в моята стая.

На другия ден пък замолих хазайката да се съгласи да ги настаня в стъклената беседка в градината. Тя не само че се съгласи, но ми предложи и един вехт дюшек, който двамата свалиха от тавана. Поставихме дюшека върху две дъски и направихме импровизиран креват. По-трудно се разреши въпросът с прехраната, защото тогава още не беше се разраснала международната помощна организация, а всеки самичък трябваше да се справя с трудностите. И сега след толкова години ясно си спомням как те жално ме поглеждаха, когато се връщах от лекции, дали не им нося нещо за ядене. Крум започна да рисува пейзажи с цел да вземе някоя пара за хляб, но пласментът не вървеше, защото повечето виенчани държат не на картината, а на името на художника, от когото е нарисувана тя. Хрумна ми, че близо до моята квартира има едно кафене, в което се събират на кафе и сладки приказки пенсионерки и рентниерки, за да си припомнят за младите години и за времето на Франц Йосиф, когато са танцували под звуците на Щраусовите валсове. За тези вече изкуфели бабички името на художника беше без значение. За тях бе важно съдържанието, и то да е нещо религиозно. След като обмислихме и тримата сюжета, решихме Крум да нарисува Исус Христос, но само главата, и то в естествена големина, с трънения венец на главата. И понеже Живко от емигрантството бе толкова отслабнал, че действително бе заприличал на светец, той трябваше да позира, а Крум започна да рисува.

След няколко дни картината бе готова, но само с едно малко

допълнение - помолих Крум да нарисува капки кръв по лицето на Исуса. Занесох картината на др. Божил Гевренов да я продаде, тъй като търговията на мен не ми се удаваше. Посочих му и кафенето, където се събираха някогашните дами от висшето общество на Виена. Само след два-три дни Гевренов донесе около един милион крони, които тогава се равняваха на неколкостотин български лева. Като разгънал картината пред бабите, разправяше той, те започнали да се кръстят и плачат и едва ли не изпаднали в религиозен екстаз.

С тези пари купихме на Кръчмарски обикновен костюм, бельо за двамата и други потребности за из път. А за Бъчваров извадих от гардероба си един полунов костюм от английски плат, който бе оставил при мен другар на съхранение. Той бе си заминал за Пловдив и прекъсна следването си за две години. След време, когато завърших и се върнах обратно в България, не можахме да се срещнем и да му обясня, че костюмът не съм продала за своя полза, а съм облекла изпаднал емигрант. Горедолу добре облечени снабдих емигрантите с паспорти от Руската легация с фалшиви имена и като съветски граждани те заминаха за СССР.

Не след дълго време доведоха в квартирата ми Елена Димитрова-Червенкова и едно малко неколкогодишно момиченце от с. Железна, Берковско. Неговите родители били убити през Септемврийските събития. Те ме затрудниха доста, защото трябваше цели две седмици да останат при мен да ги храня, а МОП (Международна Помощна Организация) не разполагаше със средства.

По едно време станал провал на полската граница, тъй като другарите емигранти не запомнили руските си имена и граничните власти се усъмнили и ги задържали. Ето защо от Руската легация последва нареждане всички емигранти да се задържат във Виена до второ нареждане. А на мен лично в легацията ми казаха всяка сутрин да изпитвам емигрантите да повтарят новото си име и чак, когато се уверя, че добре са го запомнили, ще им дадат паспорт. Трябваше и малкото момиченце да

прекръстим с новото име Ружка. Всеки ден по няколко пъти го изпитвах за новото му име и му обещавах, че колкото по-скоро забрави старото си име и запомни новото, толкова по-скоро ще замине за Русия, където го чакат мама и татко (които отдавна почивали в безкръстни гробове). Но детето това не знаеше, а се радваше, че там някъде си в една далечна страна го чакат мама и татко. Радостно подскачаше и непрекъснато повтаряше новото си име – Ружка, Ружка.

Всеки ден във Виена пристигаха нови емигранти, от които едни препращахме за СССР през Полша, други – през Париж като търговски представители, а трети се задържаха за по-дълго време във Виена и се записаха членове в нашата студентска организация и тя вече стана чисто партийна, комунистическа. Вестниците продължаваха да пишат за зверствата в България, за кръволака Цанков и понеже тогава още не бяха познати ужасите на фашизма, настроението в наша полза от ден на ден растеше почти в цяла Европа. Видни писатели и общественици посещаваха България, за да се убедят лично в това, което пише пресата. По това време Австрия се управляваше от социалдемократите начело с Ото Бауер и Шварц Адлер и имаше голяма свобода. Благодарение на това Георги Димитров и Васил Коларов се прехвърлиха от Югославия във Виена и образуваха задграничен комитет, който си постави за задача да възстанови разбитата комунистическа партия в България. Членовете на задграничния комитет не посещаваха и не членуваха в нашата организация, но държаха постоянна връзка с нас чрез доверени другари.

Резолюцията

Провалът на полската граница задържа много емигранти във Виена. Тежкия емигрантски живот, неизвестността за емигрантските семейства и тревожните новини от България бяха съвсем отчаяли емигрантите. Те изгубиха вяра в победата и просто забравяха, че главният виновник за техните страдания е Цанков, а започнаха да се нахвърлят срещу водачите

на Септемврийското въстание. Това настроение от ден на ден растеше и се предаваше и на студентите, които тогава бяха опора на Задграничния комитет за възстановяване на комунистическата партия в България. Главните спорове се водеха около стратегията и тактиката на партията. Най-после се взе решение да се изпрати резолюция в Коминтерна, която по обем и съдържание е “ненадмината” в историята на нашето движение. Георги Димитров и Васил Коларов бяха наречени убийци на народа ни. По тази резолюция се изказаха предимно емигранти, минали през пожара на Септемврийското въстание, а повечето студенти се въздържаха, защото би било нахалство от страна на тези, които не са взели никакво участие във въстанието, да критикуват и обвиняват.

Не след дълго време групата бе свикана на събрание с представител на Коминтерна. В негово присъствие резолюцията бе разгледана точка по точка. Представителят на Коминтерна я намери за много остра и несправедлива, особено относно тактиката на партията, и каза, че е необходима известна корекция. Обаче въпреки неговия авторитет, не изхвърлихме нито една точка, като оставихме и формулировката, че като са провокирали въстанието “Георги Димитров и Васил Коларов са станали убийци на българския народ”! Всички тези борби и спорове вътре в партията ставаха по времето, когато Цанков покри България с бесилки, колеше и избиваше народа. Това бе една от най-тежките епохи от историята на нашето революционно движение.

За да излезе партията от тази идейна и организационна безпътица, помогна най-много Коминтернът. На едно съвещание с представител на Коминтерна и с представители на всички братски комунистически партии във Виена се взе решение партийната организация да бъде разтурена като ония от членовете, които не са съгласни с тази резолюция, да се презапишат. И така се сформира нова българска партийна организация във Виена. Наскоро след това пак с представител на Коминтерна Задграничният комитет свика съвещание, на което бяха поканени и

ограничен брой студенти, които са били членове на партията в България. Заседанието се проведе в луксозното кафене на известния Виенски пратер, в една отделна вътрешна стаичка. Всички бяхме най-официално и хубаво облечени, за да не будим полицейско подозрение. Представителят на Коминтерна, след като разгледа обстойно международното и вътрешното положение на България и причините за неуспехите на Септемврийското въстание, завърши с думите: “Занапред дейността на вашата партия трябва да прилича на вятър, който ще люлее гората, да се чувствава, но да не се вижда”. Той подчерта голямото значение на масовата борба, напълно отречена в резолюцията. Сега главната задача била да се възстановят партийните организации, да се заработи за разложение в армията и да се вдъхне вяра у народа в близката победа на партията. Партията трябвало да поеме курс към подготовка на ново въоръжено въстание.

Наскоро след това излезе и откритото писмо на Георги Димитров и Васил Коларов до българския народ и с призив към прогресивните европейски общественици да посетят България. Като резултат от това обръщение България бе посетена от Анри Барбюс и други прогресивни писатели и общественици. Анри Барбюс на връщане от България изнесе публична сказка във Виена и описа ужасите на кръволока Цанков. Накрая с ирония каза, че като пристигнал в София, се явил лично пред министър-председателя Цанков да иска разрешение да посети Софийския затвор. Обаче Цанков му отговорил, че няма нищо интересно в затвора, но лично може да го придружи да видят разкошната църква “Св. Александър Невски” с позлатените кубета.

Ние, студентите от новосформираната вече партийна организация, бяхме на разположение на Задграничния комитет при изпълнение на задачите, поставени от Коминтерна. Всеки от нас беше готов веднага да заmine за България. Първа замина др. Вера Несторова, студентка по медицина. За нейното заминаване знаеха само другарите Стефан Тодоров, Илия Калчев и аз като нейна най-близка приятелка. На връщане, след като

я изпратихме, другарят Тодоров загрижено сподели с мен: “Много е слабичка Вера, дали ще удържи, ако попадне в ръцете им?” Защото тогава за най-малки подозрения са изгаряли в електрически пещи и студенти. Но Вера благополучно изпълни възложената ѝ работа и отново се върна във Виена. Но какво пренесе тя в България и сама не е знаела. Бяха ѝ дадени цял тефтер с ноти за цигулка и пиано, но какво бе писано между редовете, никой от нас не узна. Предполагахме да е било откритото писмо на Г. Димитров и В. Коларов до българския народ.

Виена, 1927 г.: (1) Кирил Гюлеметов; (2) Илия Калчев; (3) Вера Несторова; отзад – Стефан Тодоров и Надежда Дреновска

Следващата ми среща с Вера след раздялата ни от Виена бе чак през 1958 година в София. Животът ни бе толкова променил, че едва можахме да се познаем. Тя бе загубила своя другар Киро Гюлеметов и останала сама без мъж и деца. След дълго скитане из провинцията като лекарка се пенсионираше и решила да се прибере в София при сестра си, обаче била загубила софийското си жителство. И това ѝ създавало непрекъснати разпавии и неприятности, така че се беше много изнервила. Успокоих я,

като ѝ казах, че и ние с мъжа ми, за да бъдем полезни на новообразуващите се ТКЗС в селата Боровица и Протопопинци, останахме да живеем в къща в полето между двете села. Стопанствата се закрепиха и млади кадри израснаха, а ние с мъжа ми остаряхме и животът ни извън населеното място стана труден, затова решихме отново да се върнем в Белоградчик, обаче не ни дадоха жителство. Еднаква участ! Спомнихме си за ония весели студентски години, за веселите екскурзии, за песните, които сме пеели из Виенските гори и обещахме отново да се видим. Не след дълго време обаче разбрах, че Вера починала. Успокои се - завинаги е получила “софийско жителство”. Какво нещо е животът!

Срещи с Христо Михайлов, Живко Кръчмарски и Крум Бъчваров

През лятото на 1924 година от Задграничния комитет предложиха на мен и на Цветан Филипов от Видин да заминем за България по нелегална работа. Филипов бе на времето си известен адвокат във Видин, избягал след Септемврийските събития във Виена, и се страхуваше, че още на пристанището ще го арестуват, затова се отказа. Аз като неизвестна личност се съгласих и отидох в Задграничния комитет за инструкции по работата ми в България. Оттам обаче казали, че няма нищо да пращат, нито пък да ми дават никакви инструкции, а като пристигна в България, там ще ме намерят хора и те ще ми кажат какво да правя. Пътувах с парахода по Дунава, а на него пътуваха и други наши другари, но никой никому не казваше къде отива и за какво. Беше краят на юни, когато липите цъфтяха, и когато параходът се провираше между Железните врата на Дунава, въздухът бе изпълнен с нежен аромат. Никога няма да забравя това приятно пътуване, изпълнено с радост и тъга! Направи ми силно впечатление, че като приближихме румънската граница, на Оршова, всички румънски студенти станаха и свалиха шапки пред своето национално знаме. На тази постъпка българите се изсмяха.

Слязох на видинското пристанище и на митницата ме вкараха в една

малка стаичка, където една жена ме претърси цяла като пропипа и широките ръбове на дрехите ми. Търсеха не само нелегална литература, но и части от радио, каквито тогава бяха строго забранени. От Видин пътувах с влака и слязох на гара Орешец, където ме чакаше зет ми Ангел с малкото си момченце Максим. То държеше малко букетче цветя за мен, завързани с червен конец. Когато тръгнахме през полето не беше толкова късно, но беше пусто като че ли чума беше изморила всичко живо. Само два военни файтона с офицери, излегнали се в тях като бейове, ни настигнаха и отминаха и няколко конни стражари, които препускайки галоп, оставиха след себе си облак от прах. Нито жътварки по полето се виждаха, нито пък овчари. И на моя въпрос, какво е това мъртвило, зет ми отговори, че има полицейски час, така че трябва да кара по-бързо, за да не закъснеем. Пристигнахме в здрач и мама побърза да предупреди веднага да вечеряме, защото е наредено в определен час да изгасим лампите. Не след дълго и нощният пазач не закъсня да изтропа силно на вратата, за да ни предупреди, че е време за сън, а мама му изпрати своето проклятие.

Легнах в моята стая на малкото дървено креватче до самия прозорец. Точно под него минаваше шосето и малката река, която караше селската воденичка. Беше лунна нощ и светло като ден, но по шосето нямаше жив човек да мине. Само кучетата лаеха и то някак си зловещо. Спомних си, че преди да замина за Виена как до късно съм седяла да се възхищавам на лунните нощи, на приспивния шум на реката, а сега всичко ми се виждаше глухо и запустяло. Мислех си само едно – кога и как България ще се отърве от убиеца Цанков!

Занизаха се дни на мъчително очакване. Мина повече от месец и никой не ме потърси. Само майката на емигранта Анто Старейшински от с. Горни Лом дойде при мен да ме пита за своя син. Едра и горда балканджийка, тя ту плачеше, ту се радваше, че синът ѝ е успял да избяга от убиеца капитан Монеv, но досега никаква вест не била получила от него. Казах ѝ, че не съм се срещала с него, но зная положително, че той е минал

през Виена и заминал за Съветския съюз. Отново сълзи, после пак радост, че там някъде си далече в Русия, за която тя нямаше никаква представа, се намира нейният син Анто далече от убицеца Монеф, и започна с подробности да ми разправя за зверски избитите от тяхното село момчета. Посред нощ ги изкарвал без някой да смее да попита накъде ги откарва. След някой ден нещастните майки открили братската могила на избитите. Около могилата били разхвърляни извадените им от бой зъби, очи и откъснати ръце, и майката на Константин познала ръката на своя син по годежния му пръстен. Трудно е човек да си представи трагедията на тия майки! "Аз съм щастлива - рече баба Мария - че моят син избяга, но даво е жив, слънце да го грее и вятър да го вее". След Девети септември, когато се завърнаха много емигранти от СССР, дълго чака и баба Мария своя син, но той не се завърна. Жертва ли стана на Отечествената война, или на култа на личността никой не можа да разбере. Но баба Мария имала още недоизплакани сълзи. При бомбардировката на София загина и другият ѝ син Дончо. За Анто като другар съм запазила най-хубави спомени. Много начетен, не обичаше да приказва много и делови човек.

Беше горещ и задушен августовски ден, когато Панто - едно от децата на сестра ми, дотича запъхтян и ми съобщи, че трима студенти от Виена ме чакали в нашата колиба на лозето и поръчали веднага да отида при тях. Досетих се кои са и много се зарадвах. Докато приготвям храната за многоочакваните гости, накарах мама да отиде в общината да ми вземе открит лист, защото без такъв никой не смееше да излезе извън селото. Иначе бой и затвор. Накарахме нея за по-сигурно, защото на нас със зет ми Ангел може би щяха да откажат. Не след дълго време мама се показва, като вдигаше в ръцете си отдалече откритите листове, за да ни зарадва. "Намалко - каза тя - кметът щеше да ми откаже" Вика "Къде сега в тая горещина ще тръгнеш? Хайде утре!" Отговорих, че дедо Стефан пази лозето и е останал без хлеб, така че трябва непременно да му занеса сега храна."

Когато стигнах на лозето, а дотам са осем километра, видях че пред сламената колиба под крушата седеше баща ми Стефан и разговаряше с един непознат. Баща ми като стар човек започнал да му изброява всички болести, от които страда, тъй като непознатият му се представил за лекар, завършил във Виена. Като се доближих до тях, непознатият, за да предотврати всякакво смущение у мен, ми каза, че вътре в колибата има още двама души, които ще позная. Обърнах очи към колибата, а те вече си бяха подали главите и усмихнато ме гледаха. Тези двама бяха Живко Кръчмарски и Крум Бъчваров. Едва можах да ги позная, защото когато ги изпратих за СССР, те бяха слаби и изпити, а сега се пооправили, хубаво облечени и добре въоръжени. Непознатия другар ми представиха като Христо Михайлов. Това име чувах за пръв път, но си спомних, че съм го виждала по партийните събрания във Виена. “Вие ще останете вътре в колибата, – обърна се той към Кръчмарски и Бъчваров, – защото сте от този край и може би някой случайно да мине и да ви познае, а пък ние с другарката ще седнем под крушата да си поприказваме малко”.

Живко Кръчмарски (1894-1942), с. Белотинци, Белоградчишко

Крум Бучваров (1897-1937), с. Салаш, Белоградчишко

л/д: Христо Михайлов (1883-1944), р. Видин, съпругата му Дара и брат
му Иван Михайлов (1897-1982), р. Фердинанд, Ниш, 2923 г.

Михайлов незабавно пристъпи към целта. “Ние сме изпратени от Задграничния комитет да възстановим разбитата партия във Видински окръг с твоя помощ. Ние ще работим нелегално, а ти по легален път. Нали си спомняш, че на извънредното партийно заседание във Виена с представител от Коминтерна така се реши? Ще отидеш най-напред във Видин, ще намериш на всяка цена др. Грънчаров и да му предадеш следното: Във всички предприятия да се сформират партийни ядки, да се влезе във връзка с военните и да се заработи за разложение в армията, имена и инструкции всичко запомни наизуст, няма нищо да записваш.” След като помълчах малко, колебливо му отговорих, че при този страшен терор и това засилено обкръжение не е лесно да се проникне в армията. Освен това се съмнявам дали ще мога да се снабдя с открит лист за Видин. Тогава др. Хр. Михайлов ме погледна полушеговито и каза: “Ако не изпълниш възложените ти задачи, сега си отрязала само косата си, а ние ще ти отрежем и главата. И ако те хванат, нищо да не признаваш и ако те бият, никого да не издаваш”.

Вече се свечеряваше, когато те поеа пътя към Планиница, а аз останах с баща ми да преспим в сламената колиба. По покрива цяла нощ пълзяха гущери, така че до сутринта не можах да заспя. Цяла нощ мислех как ще мога да се снабдя с открит лист за Видин, но се успокоявах с мисълта, че околийски началник е бившият ми колега Годор Петров, който не можа да устои на учителската мизерия, огъна се и стана околийски началник. Рано сутринта се върнахме със зет ми обратно в селото и още на другия ден тръгнах за Белоградчик със същия открит лист, който ми бе издаден само до лозето. Около града бяха пръснати войници на маневра и скалите ехтяха от гласовете на офицерите: “Мирно, стой, залегни!” Околийското управление бе заградено от кордон стражари, които проверяваха откритите листове. Въобще целият град миришеше на военщина и ми стана страшно противно.

Пристъпих бавно, но стражарите, като видяха виенския ми тоалет,

отстъпиха и ме попитаха дали имам открит лист. Аз спокойно и важно го извадих от чантата и го подадох на първия до мен стражар. Той го предаде на следващия и така от ръка на ръка откритият лист стигна до кабинета на началника. Зачаках разрешение да вляза при него. Но за голямо мое учудване околийският началник отвори вратата на кабинета и засмян ме покани да вляза. Първата ми работа бе да го поздравя с новия му пост, а той, облечен в хубава униформа, се усмихваше самодоволно. Спомнихме си за учителските години, за изборните борби и той каза, че “за други сме били барабана”, затова се отказал от партията. И аз му казах, че престанех да се интересувам от политика и съм се отдала само на науката. Остава ми само една година да завърша и сега ми се налага да замина за Видин да си взема учебник от мой колега, затова съм дошла при него за открит лист. Като споменах за открития лист, началникът малко се позамисли и изгуби предишното си весело настроение, но му беше неудобно да ми откаже. Много се зарадвах, но се удържах, за да не се издам пред него.

Още на следващия ден заминах за Видин, но тук срещнах по-големи пречки. Цели два дни се въртах из града, без да мога да се свържа с др. Петър Грънчаров. Видинските другари се бяха поизплашили. Някои се страхуваха, а други, които по-добре ме познаваха и можех да им се доверя, бяха арестувани. Най-после Севастица Калчева, тая същата, която открадна бинокъла в Зайчар, вече завърнала се от емигрантство без много колебание се съгласи да извика Грънчаров и да ми устрои среща, за да му предам указанията на Хр. Михайлов.

При друга среща с емигрантите пак на лозето забелязахме, че отсреща през ливадите пограничният офицер Старирадев, придружен от няколко госпожици, върви по посока към нашата колиба. Бъчваров и Кръчмарски насочиха биноклите си и искаха да стрелят срещу тях. Христо обаче се възпротиви и не позволи, тъй като убийството на един офицер само щеше да засили терора и щеше да попречи на масовата работа. Заповяда им да се скрият в дъното на колибата, а мен изпрати да отклоня

идващата група в друга посока, защото ако дойдеха към нас, непременно щеше да се почне сражение. Христо Михайлов винаги действуваше съгласно решенията на Коминтерна, обявяваше се против личния терор и държеше главно на масовата борба. Така той също не позволи да се тероризира и избие семейството на Ангел Бранков от село Чупреня за това, че е оглавил комитета, който е решавал кои от нашите другари да бъдат избити в Буковдол от убиеца кап. Монеv. В тази акция искаха да привлекат и мен, след което и аз трябваше да мина в нелегалност. Обаче Христо Михайлов авторитетно се възпротиви на това и акцията се отмени. Той поддържаше, че на този етап другарите, завърнали се в България, трябва легално да работят сред масите, а не обратното легалните да минат в нелегалност.

Привечер, когато се завърнах от срещата си с офицерската компания, видях, че другарите емигранти бяха изчезнали. От СССР те са дошли през Югославия и минали нашата граница при с. Стакевци, където, предполагам, да са били във връзка с Георги и Иван Нейнски, защото последните наскоро емигрираха при започване на масовите арести. Сигурно зная, че в с. Боровица техен ятак е бил старият наш другар Георги Стаменов, закърмен с нашите революционни идеи лично от дядо Благоев. В с. Праужда са били във връзка с др. Живко Марков. Имали са и много други ятаци, някои от които не зная, а на други съм забравила имената.

През лятото на 1924 година преминалите границата емигранти обикаляха Видинския окръг. По лозя и воденици, по пазари и панаири те се срещаха с останалите живи и на свобода другари, инструктираха ги за работа и им вдъхваха вяра в близката победа на партията. Създаваха се ядки по фабрики и предприятия, засили се работата в армията. Повдигна се настроението на народа и тук-там започнаха да се издигат червени знамена, позиви и лозунги да се лепят по чешмите. Едва сега разбрах значението на думите: “Дейността на партията трябва да прилича на вятър, който да се чувствава, но да не се вижда”. Властта знаеше, че в окръга се

движат емигранти нелегално и обещавахе по 50 000 – 80 000 лева възнаграждение за една глава, и въпреки беднотията в нашия край, не се намери човек, който да ги издаде. Криеха ги не само партийците, но и безпартийните. Криеха ги дори и децата. Заедно с нарастването на класовото движение се засили и реакцията, която започна все повече да вилнее. Арестите ставаха през нощта и само тя е била свидетелка на мъките на арестуваните. Посред една тъмна нощ бе арестуван Димитър Георгиев от с. Протопопинци и след няколко дни майка му, баба Неделя, донесе ризата му цялата кървава от бой. Много другари като Ванко Рангелов преди още да ги закарат в околийското управление по пътя са издъхвали от бой. Нощните арести бяха най-страшното, затова аз и зет ми не смеехме да спим вкъщи, и той се качваше в плевника да спи в сламата, а аз – долу в царевичната шума. По едно време ми заглъхнаха ушите и започнаха силно да шумят. С едното дори престанах да чувам, а с другото – по-слабо. Когато се завърнах във Виена Калчев и Вера ме заведоха в болницата, и когато лекарят започна да ми промива ушите, извади от едното ухо кърлеж, влязъл в ухото ми от царевичната шума.

Когато вече времето се застуди към края на есента, емигрантите изчезнаха. Разбрах, че др. Хр. Михайлов бил заминал за Пловдивско, а Крум и Живко се върнали обратно в СССР. Зимата вече настъпи, и аз изпуснах срока да се запиша за зимния семестър, така че бях решила тази година да прекъсна следването си и чак догодина да продължа. Обаче атентатът в църквата “Св. Неделя” промени решението ми. Той бе изненада за всички другари. Едни го одобряваха и се радваха, други го осъждаха. За мен обаче бе ясно, че това не е дело на партията, защото на Виенското съвещание на Коминтерна ясно се подчерта значението на масовата борба и се осъдиха атентатите. Започна отново засилване на терора, масови арести, бесилки и изгаряне на студенти в електрически пещи и то за най-малки подозрения. Ето защо реших да замина за Виена още с първия параход, който ще тръгне по Дунава към Виена, още повече че имах

паспорт. Необходима ми бе само виза от Австрийската легация.

Веднага заминах за София, за да получа виза. Там се опитах да се свържа с някой от Ючбунарската организация, но от тази комунистическа крепост и следа не бе останала. Едни емигрирали зад граница, други избити, трети в затворите, а за секретаря Вълчо Иванов нищо не можах да узная. Срегнах се само с др. Бельо Георгиев, който ме посъветва щом като имам готов паспорт, веднага да напусна България. Послушах го и още същия ден тръгнах за Белоградчик и късно вечерта пристигнах на гара Орешец. Но и тук, както навсякъде нямаше други пътници, а само стражари, войници и офицери. Кръчмите бяха рано затворени и нямаше къде да се преспи, затова трябваше да тръгна пеша с група войници, предвождани от един офицер, които отиваха също за Белоградчик. Най-напред вървеше офицерът на кон, следван от войниците, а след тях тръгнах аз, като бях предварително предупредила офицера, че ще се присъединя към тяхната компания. Понеже офицерът бързаше с коня той от време на време се обръщаше към следващите го войници да ме изчакат, за да не остана посред нощ сама в гората. Осъмнахме в града и още същия ден си заминах за село, където набързо се приготвих и тръгнах за Видин, за да се кача на парахода. Във Видин бях под силно напрежение да не би да ме арестуват и не можех спокойно да се задържа на едно място, а обиколих родителите на всички мои колеги видинлии. И понеже бе точно по Великден, всяка майка ме помоли да занеса колет на сина ѝ и като знаех какво нещо е студентския глад, не можех да откажа нито на една майка. Само че ги предупредих – колетите да донесат на пристанището. Обаче случайно във Видин се срещнах с др. Софка Генова, и тя уплашена ми каза, че разбрала от брат си, че от полицията ме търсили да ме арестуват. Затова още същата вечер се качих на един маджарски параход и заминах за Лом, откъдето на другия ден се качих на австрийския параход за Виена. Така се измъкнах от полицията.

В Лом, докато чаках австрийския параход, отидох до село Голинци,

сега Младеново, за да пренощувам при братовчедката си Ценка. На пътя за Голинци под една стара върба седеше на маса старши стражар и пиеше, а недалеч от него други двама стражари с камшици биеха голински цигани, за да им проверяват откритите листове. При вида на тази картина се изстъпих настрана, за да чакам реда си, но старшият, като забеляза това, изкомандува стражарите да ме пуснат веднага. На другия ден се върнах обратно в Лом и тук до пристигането на парахода обиколих майките на още двама студенти, които също ме натовариха с колети. В Лом се качих вече на австрийския параход, който пътуваше към Видинското пристанище, но аз вече бях спокойна, защото никой нямаше право да ме арестува - бях вече на австрийска територия. Параходът спря на Видинското пристанище, където вече ме чакаха близки на студентите с грамадни колети, които те внесоха чак вътре в парахода, но аз не слязох на пристанището. Стоях на палубата, а полицаите се ядосваха на брега, че са ме изпуснали.

От събраните в Лом и Видин колети изпълних цял ъгъл на парахода, около който през цялото време на пътуването трябваше да се въртя, за да не изчезне нещо. След тридневно пътуване пристигнах във Виена. През цялото време на пътуването радостно тананиках на ума си доволна, че съм се спасила от лапите на Цанков, макар че от ума ми не излизаха ужасите. Когато параходът наближи Виенското пристанище, един параходен служител се доближи до мен и ми каза, че ми е забранено да слизам от парахода. Може би на парахода искат да ме арестуват? На моя въпрос “защо”, с немска учтивост ми се отговори, че самият той нищо не знае, а изпълнява чуждо нареждане. Изведнъж веселото ми настроение изчезна и ме обзе уплаха. Помислих си, че от Видин е наредено да ме арестуват и върнат обратно. Но ако ме разкроят, по-добре е да намеря смъртта си в мътните води на Дунава, отколкото в електрическите пещи на Цанков в своята родина – помислих си аз, но се помъчих да изпъдя тези мисли от главата си.

Комунисти от Видин – Крум Бучваров (прави отдясно четвърти)

Заредиха се минути на мълчаливо очакване, които ми се струваха часове. Параходът пристигна и аз със завист гледах слизащите пътници. Най-последно, когато останах сама, към мен се приближиха трима митничари, заобиколиха големия куп колети и поискаха от мен разрешение да проверят съдържанието им. Едва тогава разбрах, че митническите власти се усъмнили в мен, че се занимавам с търговия. Отидох при началника на митницата и му обясних, че не съм търговец, а студентка, като за доказателство показах студентската си книжка, и че всичко това са великденски подаръци за моите колеги от майките им, и те ме чакат сега на пристанището, за да си ги получат. Началникът лично отиде да провери. Между големите и жълти домашни козунаци имаше и какво ли още не – цели бутове шунка, сирене, кашкавал, печени кокошки, много козя пастърма, а най-последно и една низа люти пиперки, която най-много учуди митничарите. Докато траеше проверката надолжително студенти, на които родителите предварително бяха съобшили да ме посрещнат, бяха се събрали на пристанището и с нетърпение очакваха моето освобождение. След като им дадох знак за влизане в парахода, те като хуни нахлуха и

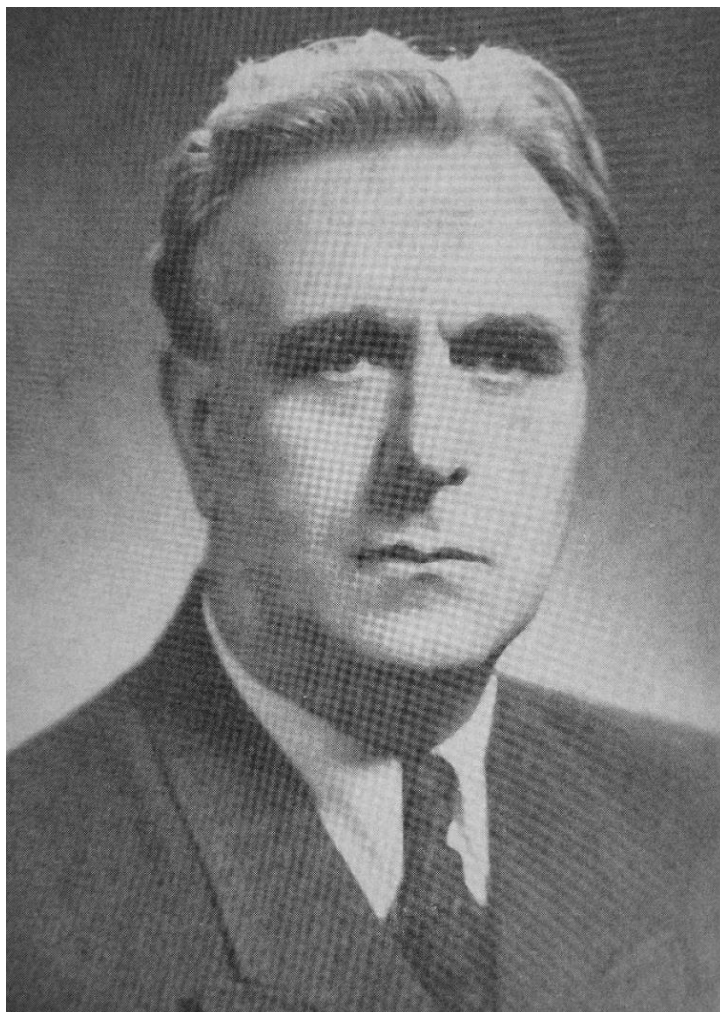
започнаха да разграбват надписаните за тях колети. Като видяха низата пиперки в един колет, някой я разкъса и я поделиха помежду си. За колегите си пренесох много неща, но за себе си нищо, защото нямах време да се приготвя. Трябваше да бързам по-скоро да напусна България. На тръгване само мама ми омеси една по-дебела питка, на която издълбах отвътре средата и поставих парите си, защото бе забранен износът на валута.

Отново във Виена

Виена си бе същата – непроменена, красива и весела, особено през пролетта. Навсякъде из виенските гори имаше пръснати малки бирарии с оркестри, където излетниците си отпочиваха, изпиваха по някоя бира и всички посетители пееха заедно с оркестрантите. Весел и добър народ са виенчани! Но дълго време не можах да се освободя от преживяванията си в България. Нощните арести и побоищата не ми даваха спокойствие да се порадвам на хубавата пролет в този красив град.

Когато се завърнах, заварих нашата организация съвсем променена. Станало презаписване на членовете. Едни бяха отпаднали – тези които държаха строго на всички точки в резолюцията, осъждаща ръководителите на Септемврийското въстание; други заминали за България по партийна работа като мен, трети – препратени за СССР. А имаше и такива, избягали от България, спрели се временно във Виена и се записали за членове на нашата организация, като Сава Гановски. Той ходеше с широка черна връзка като анархист и отначало не ми вдъхна голямо доверие. Страхувах се да не би сега пък някой анархист да се е вмъкнал в редовете ни и отново да се внесе разцепление в организацията. Обаче впоследствие със своите разумни изказвания той спомогна много за избистряне умовете на много другари немци, чехи и югославяни. На Ботевия ден др. Гановски изнесе доклад пред всички братски партийни групи. С това се повдигна авторитетът на нашата организация, който по онова време, поради

разправиите около резолюцията, бяхме загубили.

Сава Гановски (1897-1993)

На тръгване от България другарят Младен Вълчев от моето село ми каза, че от сигурно място узнал, че бил изпратен таен агент зад граница да убие Георги Димитров. Щом пристигнах във Виена, казах на Калчев и Тодоров, да сигнализират за това в Задграничния комитет. По-късно разбрахме, че е имало действително някакво лице от Югославия, което непрекъснато се интересувало от Георги Димитров и искало да се срещне с него. Нашите другари в Югославия, за да не изпаднат в грешка, решили

да го проверят, като двама души го завели на баня и докато той с единия другар се къпел, другият излязъл бързо и с предварително приготвения шперц отворил заключената чанта на заподозрения. От документите в нея се уверили, че този действително е агент на Цанковото правителство. Агентът не разберал, че са го разкрили и продължавал да иска среща с Георги Димитров. Тогава нашите другари му казали, че Димитров е в Съветския Съюз и че щом като иска да го види да тръгне с тях за СССР. Тръгнали и по пътя другарите бутнали агента от влака.

С пренесените пари в питката едва можах да изкарам до края на летния семестър. След това средствата ми се привършиха. Тогава започнах да ям само по веднъж на ден. Купувах си купони от студентската менза и то само за обяд, а вечер си лягах рано. За неделя не взимах купони, понеже купоните бяха двойно по-скъпи, а прекарвах повечето в лежане. От глад бях забравила даже и дните и в един неделен ден отидох да се храня, като мислех, че е събота и имам купон. Гледам по масите се сервира много хубаво ядене и десерт бухти с шоколаден крем, както това бива в празнични дни, и се зачудих. Набързо седнах на най-близката маса и сервитьорката незабавно ми поднесе храната, срещу която трябваше да ѝ дам купона си. Започнах да търся в чантата си и като не го намерих, тя си взе обратно храната, а аз станах от масата и си тръгнах още по-гладна и отчаяна с раздразнен апетит от миризмата на хубавите ястия. Едва на излизане разбрах, че този ден не бил събота, а неделя, затова не съм имала купон.

Върнах се отново в квартирата си с две-три почивки по пейките на Тюркеншанцпарк, защото бях премаляла от глад. Сетих се, че в плетената кошничка бях оставила няколко корички от питката на мама, в която бях пренесла парите. Изядох ги и ми се видяха по-сладки от козунак. Какво не прави гладът! Така че тази питка, омесена с костеливите ръце на мама, два пъти ме спаси от глад – първия път, като пренесох парите в нея на Ломското пристанище, и сега, когато бях останала без пари и купони. Горката мама,

с каква ли майчина благословия бе омесила тази питка!

Останах с много малко пари, а ваканцията настъпи и всички българи се разбягаха. Освен това и хазайката ми замина за Дармщат на гости при сина си, така че нямаше от кого да искам пари на заем. В такива случаи чужденците прибягваха за помощи до своите легации, но тогава ние, студентите - комунисти, не смеехме и да минем край българската легация, камо ли да търсим помощ, защото се намираха продажни българи, които ни клеветяха. Писах на родителите си за пари и те ми отговориха, че от банката не дават да ми се препрачат пари по официален ред, тъй като съм заминала без разрешение, почти нелегално. Ето защо те ми изпратили 5000 лева в София до др. Бельо Георгиев, та да ми ги изпрати чрез частна банка. Обаче в това време той отсъствувал от София и парите се върнали обратно на баща ми. Аз бях вече останала съвсем без пари, когато един ден съвсем неочаквано ме посети братовчед ми Никола Недялков и се зачуди, като ме видя толкова отслабнала. Помисли, че съм болна, но като разбра, че нямам пари, даде ми няколко крони и си отиде без да мога го изпратя, защото нямах сили да изляза с него да се поразходим.

Беше неделен ден и магазините бяха затворени, а ако отидех на ресторант, щях да си похарча всичките пари, та реших и този ден да прекарам гладна, и сутринта рано се запътих към близката бакалница. При вида на всевъзможни деликатеси си купих само сланина, няколко яйца и един баят хляб за по-спорно. Няколко дни близах сланината с малко парченце корав хляб, защото не знаех кога ще получа парите и не смеех да се отпускам много. След няколко дни получих известие от районната пощенска станция за препоръчано писмо. Нямах съмнение, че в това писмо са дългоочакваните пари. Почти не спах от радост. Сутринта станах рано, нарязях останалата неизядена сланина, чукнах отгоре две-три яйца и хубаво се нахраних. След това се запътих за телеграфо-пощенската станция и се явих първа на гишето. Показах паспорта си на чиновника, а той след като го прегледа, ми каза, че писмото е за Невена Стефанова, а не

за Фердинанда. Започнах да му обяснявам, че Невена е умалителното ми име, но той не искаше и да ме изслуша и затвори гишето.

Отидох тогава при началника на пощата, като му показах и студентската си книжка и той разреши на чиновника да ми даде писмото. Обаче още като го поех в ръце, познах, че то е кораво и си помислих, че това не са пари, а нещо друго. И действително, като го отворих вместо пари извадих отвътре сватбената снимка на една моя приятелка от София – Таня и др. Иван Григоров. Щастливите младоженци ме гледаха усмихнато, но на мен ми бе причерняло пред очите, защото заради тая снимка изядох всичките си хранителни запаси, с които можех да мина още някой ден.

Очаквах ме отново гладни дни. Сломена от отчаяние, едва се дотъртрих до близката градинка, където много майки и гувернантки бяха насядали по пейките с деца. Седнах между тях, за да се залисам и забравя случилото се тази сутри.

Залисана в игрите на децата, се поуспокоих, като си помислих, че изядената храна не е отишла напразно, защото тя ще ми държи сито поне няколко дни. Докато ми минаваха през главата тези радостни мисли, изведнъж почувствах в стомаха си силни болки. От продължителното гладуване стомахът не можеше да поеме храната, която изядох сутринта и всичко повърнах. Сега вече съвсем се отчаях и тръгнах към квартирата си. Излизайки от градината на тротоара до самата сграда пред очите ми се мярна малко портмоне, пълно с пари. Помислих, че това е видение, а не действителност, но въпреки това, се наведох да го взема. Но в момента, когато ръката ми се докосна до портмонето, то изведнъж се издърпа в храстите и изчезна от очите ми, а децата, скрити в тях, ми се изсмяха. Играещите в градината деца хвърляли това портмоне, за да мамят минувачите и да се забавляват.

Като пристигнах в квартирата си, легнах на кревата и колко време съм лежала и плакала, не зная, но когато станах, възглавницата ми бе мокра от сълзи. Престанах да излизам, защото няхах сили. Написах още много

отчаяно писмо до родителите си, и те веднага ми изпратили препоръчано писмо с 200 лева. След това получих и пари, изпратени по един емигрант, но беше вече късно. Сега пари имах, но не можех по много да ям, защото стомахът ми не приемаше. Имах пари и за театър, и излети, но никъде не можех да излизам, защото от продължителния глад бях физически съвсем изтощена.

Австрийската полиция много добре знаеше, че във Виена има нелегален Задграничен комитет начело с Георги Димитров и Васил Коларов и ги търсеше навсякъде. По това време се случи едно куриозно съвпадение, с което виенската полиция се изложи доста. В нашия институт следваше лесовъдство един българин стипендиант на Цанковото правителство, който случайно се казваше също Васил Коларов и е също от Шумен. Той беше протеже на нашата легация, но понеже бил прогулял парите си, бил принуден временно да живее в някаква барака на градинари накрая на града. Но виенската полиция попаднала на този Коларов, усъмнила се в неговото безпричинно усамотяване и набързо го арестувала. Докато нашата легация разбере за случая и се застъпи за неговото освобождаване, студентът В. Коларов беше изтеглил доста във виенския затвор. Когато го видяхме след като беше пуснат на свобода, той беше така посърнал, че едва го познахме.

БЕЛЕЖКИ

1. Репродукция на тази картина може да се види във всяка стара къща в Белоградчик (навярно е предлагана в книжарниците в града) (редактор)